

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології, журналістики та мистецтв
Кафедра культури і мистецтв

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО
НАТХНЕННЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРА В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ
МИСТЕЦТВІ

Кваліфікаційна робота (проект)

Пояснювальна записка

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала:

здобувачка 2 курсу, 08-231М групи
Спеціальності 024 Хореографія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Хореографія
Борсук Наталя Дмитрівна

Керівник:

Професор кафедри культури і
мистецтв, кандидат педагогічних
наук
Левченко М.Г.

Рецензент:

викладач хореографічних дисциплін
КЗ «Херсонський фаховий коледж
культури і мистецтв»
Шакула Д.Ю.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-АНАЛІТИЧНА ОСНОВА ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ.....	6
1.1. Історико-мистецьке обґрунтування хореографічних композицій.....	6
1.2. Ідейно-тематична основа.....	11
РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНО-ГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ «МОТАНКА»	17
2.1. Композиційно-архітектонічна побудова твору.....	17
2.2. Літературно-графічний опис хореографічної постановки.	19
2.3. Сценографія.	21
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26
ДОДАТКИ.....	28

ВСТУП

Актуальність проблеми. У сучасному українському мистецькому просторі спостерігається посилення інтересу до національних культурних кодів, символіки та джерел, які формують етнічну самосвідомість. У цих умовах мистецтво хореографії відіграє важливу роль як засіб збереження та трансформації фольклорної спадщини, а образи народної іграшки — як матеріального втілення дитячої уяви, народної мудрості й архетипів — відкривають нові творчі горизонти для балетмейстерів. Образ народної іграшки у хореографічному мистецтві досліджувався у працях видатних науковців таких, як: Н. Герасимчук, Л. Орел, Г. Стельмах та втілений у хореографічних постановках балетмейстерів таких, як: Вірський П., Рехліцька А., Борсук О.

Народна іграшка — це не лише предмет дитячих ігор, а й культурний символ, що уособлює світогляд, естетику та художні смаки нації. Її формотворчі особливості, наївність, декоративність і образна простота надають багаті можливості для сценічного прочитання. Хореографія, як мистецтво тіла і руху, здатна переосмислити ці риси й втілити їх у живому, динамічному образі на сцені. На тлі глобалізаційних процесів, активного поширення масової культури, занепадання локальних мистецьких традицій особливо актуальним стає пошук нових форм творчості, які водночас мають глибоке національне коріння. Використання образу народної іграшки у хореографічному мистецтві сприяє не лише збереженню культурної спадщини, але й її сучасному переосмисленню.

Також слід зазначити актуальність теми у контексті розвитку дитячої та юнацької творчості. Образ народної іграшки як джерело постановчої ідеї є доступним для сприйняття молоддю, формує у неї естетичний смак, шанобливе ставлення до традицій та глибше розуміння культурної спадщини свого народу.

У сучасній педагогічній та хореографічній практиці ця тема залишається малодослідженою, хоча має величезний потенціал для творчих рішень. Саме тому обґрунтований аналіз ролі народної іграшки в хореографії, виявлення її потенціалу як джерела образності та драматургії є не лише актуальним, а й своєчасним кроком у розвитку національного мистецтва.

Мета дослідження полягає у дослідженні народної іграшки як джерела творчого натхнення балетмейстера у процесі постановки хореографічних композицій різних жанрів і форм та доцільності використання їх образів в танцювальному мистецтві хореографів України.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- проаналізувати теоретичний матеріал та обґрунтувати історико-мистецькі засади хореографічної композиції;
- визначити ідейно-тематичну основу хореографічної композиції;
- описати композиційно-архітектонічну побудову твору;
- розробити графічну таблицю твору з описом хореографічного тексту;
- розробити оригінальну сценографію та створити костюми.

Об'єкт дослідження: є процес творчої діяльності балетмейстера. Українська народна іграшка як феномен традиційної народної культури.

Предмет дослідження: образна інтерпретація народної іграшки в хореографічному мистецтві Використання художньо-образних, пластичних та естетичних особливостей української народної іграшки у творчій діяльності балетмейстера та в процесі створення хореографічного твору.

Методи дослідження: аналітичний метод, історико-порівняльний метод, хореографічно-аналітичний метод, метод художнього узагальнення, структурно-композиційний аналіз, метод художнього узагальнення.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність здобутих результатів теоретичної частини кваліфікаційної роботи полягає в можливості використання окремих її частин для формування у майбутніх хореографів базових компетенцій в роботі з інтерпретацією народного танцю. Результати дослідження можуть бути використані під час викладання курсів з історії української культури, історії українського мистецтва, культурології, композиції танцю, народного танцю. Хореографічна постановка може використовуватися у репертуарі аматорських та професійних хореографічних колективах, студіях сучасного танцю, тематичних концертів. А також, може використовуватись, як самостійна творча форма, так і як складова хореографічної вистави.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи.

У межах практичної частини роботи здійснено постановку трьох хореографічних композицій: «Лялька-мотанка», «Глиняні свищики» та «Дерев'яні коники», створених для дитячого ансамблю сучасної стилізації. Постановки об'єднані спільною ідеєю втілення образів української народної іграшки як джерела духовної енергії, радості та творчого натхнення.

Результати кваліфікаційної роботи (проєкту) пройшли апробацію ХХ Всеукраїнській (з міжнародною участю) науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку хореографічного мистецтва» 28 березня 2025 року.

Результати кваліфікаційної роботи (проєкту) пройшли апробацію на сценах України, на звітньому концерті ЦТ Шевченківець «Орнаменти мистецтва» 2025 року.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-АНАЛІТИЧНА ОСНОВА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ.

1.1. Історико-мистецьке обґрунтування хореографічних композицій.

Хореографічне мистецтво є невід'ємною частиною культурного розвитку людства, що впродовж століть виконувало важливі соціальні, комунікативні та художньо-естетичні функції. Його історія тісно пов'язана з ритуалами, обрядами, народними звичаями й формами колективного вираження, у яких закладено світоглядні основи етносу. У межах цих процесів формувалося й народне декоративно-прикладне мистецтво, важливим елементом якого є народна іграшка — один із найдавніших зразків матеріальної культури, що не лише відображає художній смак і естетичні уявлення певного часу, а й виконує виховну, символічну та комунікативну функції.

У контексті розвитку національного мистецтва народна іграшка посідає особливе місце як носій культурної пам'яті та ідентичності. Вона виникла на перетині утилітарних, обрядових і художніх потреб спільноти та поступово трансформувалася з побутового предмета у витвір мистецтва. Археологічні знахідки свідчать, що ще у трипільську добу (IV–III тис. до н.е.) існували глиняні зооморфні фігурки, які мали не лише ігрове, а й сакральне значення. У подальшому розвитку — у період Київської Русі та пізніше — іграшка набуває дедалі більшої декоративності, зберігаючи при цьому зв'язок з традиційними символами та орнаментами.

З історико-мистецької точки зору народна іграшка відображає цінності, світогляд і художнє мислення нації. Її матеріал (глина, дерево, солома, тканина), форма, орнамент, колористика й пластика несуть у собі закодовані смисли — уявлення про природу, космос, людину, сім'ю, працю, добро і зло. Вони простежуються у стилістиці й образах таких традиційних осередків, як Опішня, Косів, Яворів, Дибинці, а також у народних текстильних ляльках-мотанках, що зберегли архаїчні уявлення про оберіг і родову пам'ять.

Хореографія як вид мистецтва з моменту свого зародження також виконувала комунікативну та символічну функції, і саме тому її діалог із народною іграшкою є природним і закономірним. Образи, закладені у цих предметах, легко переносяться у пластичну мову танцю, де вони отримують нове життя через рух, динаміку, ритм та сценічну дію. З художньо-естетичного погляду народна іграшка має низку характеристик, які є цінними для балетмейстера: узагальненість форми, декоративність, ритмізація орнаменту, виразність силуету та кольору. Усе це стає підґрунтям для створення хореографічного образу, що базується не лише на сюжеті чи темі, а й на глибинних етнокультурних кодах.

Українська народна іграшка має глибокі історичні корені та виконує не лише розважальну, а й виховну та символічну функції. Вона формувала у дітей уявлення про гармонію світу, добро і красу, передавала сакральні смисли.

Дослідники, такі як Н. Герасимчук, Л. Орел, Г. Стельмах, відзначають такі риси народної іграшки:

- Умовність і узагальненість форми, що дозволяють легко трансформувати її образ у танцювальну лексику;
- Символічність (лялька-мотанка як оберіг, птах – символ волі, кінь – швидкості та сили);
- Ритмічність та декоративність, які переграють з музичною і танцювальною ритмікою;
- Яскравість кольорів, що формує сценічну виразність.

Таким чином, народна іграшка постає як узагальнений художній знак, здатний надихати балетмейстера на створення нових пластичних рішень.

Історія української хореографії свідчить, що звернення до народного мистецтва завжди було важливим етапом її розвитку. У XX столітті українські балетмейстери — такі як Павло Вірський, Алла Рехліцька активно використовували фольклорні мотиви, символи та предметні образи у своїх постановках, поєднуючи їх із сучасними сценічними формами. У цьому контексті народна іграшка розглядається не лише як джерело сценографічного чи

костюмного рішення, але й як пластичний архетип, що визначає характер руху, динаміку, взаємодію персонажів та структуру композиції.

Наприклад, форма й пропорції дерев'яної або глиняної іграшки можуть бути трансформовані у хореографічний малюнок, у ритм побудови танцювальної фрази чи в образну міміку персонажів. Орнаментальна логіка розпису або структурна повторюваність декоративних елементів може знайти відображення у принципах побудови ансамблевої сцени, де ритмічність і симетрія стають основою постановочного задуму. Крім того, символічні значення іграшкових образів — птахів, тварин, антропоморфних фігур — здатні розширювати змістову палітру сценічного твору, перетворюючи просту сюжетну лінію на багаторівневу метафору.

Таким чином, історико-мистецьке обґрунтування хореографічної композиції, побудованої на основі народної іграшки, полягає не лише у використанні її як джерела натхнення, а й у глибокому осмисленні її ролі в культурі як знаку колективної пам'яті, художньої традиції та джерела образності. Звернення до цього феномену дозволяє балетмейстеру поєднати минуле і сучасність, створити сценічну форму, в якій рух, пластика та образи стають засобом комунікації між поколіннями, зберігаючи при цьому автентичний дух національного мистецтва.

У процесі балетмейстерської діяльності народна іграшка може втілюватися у різних аспектах:

1. Пластика танцю. Рухи можуть відтворювати ритмічність механічних іграшок, плавність мотанки чи легкість глиняних пташок-свищиків.
2. Драматургія постановки. Ідея «оживлення іграшки» створює можливість для казкових, символічних та метафоричних сценічних сюжетів.
3. Образна система. Танцівники втілюють риси іграшкових персонажів (щирість, наївність, декоративність), що підсилює художню експресію.

4. Сценографія та костюм. Орнаментика, форми та кольори народної іграшки інтегруються у сценічні костюми, декорації, створюючи цілісну художню концепцію.

Прикладом є постановки дитячих та юнацьких ансамблів, де використовується образ ляльки-мотанки чи глиняних звірят, що надає хореографічним композиціям виразності та етнічної автентики.

Звернення до народної іграшки має низку переваг:

- сприяє збереженню та популяризації національних традицій;
- формує у вихованців ціннісне ставлення до культурної спадщини;
- стимулює креативність та інноваційність балетмейстера;
- збагачує репертуар новими художніми рішеннями.

Таким чином, народна іграшка постає не лише як етнографічний матеріал, а й як сучасне джерело мистецького пошуку.

Народна іграшка в українській культурі завжди виконувала багатофункціональну роль. Вона була не лише засобом забави для дітей, а й важливим елементом виховання та обрядової практики. Дослідники (О. Воропай, М. Стельмахович, Г. Скрипник) підкреслюють, що іграшка виступала своєрідним «провідником» між світом дитинства та світом дорослих, утілюючи узагальнені уявлення про гармонію буття.

Серед найбільш поширених видів української народної іграшки можна виділити:

- Ляльку-мотанку – сакральний оберіг, символ жіночої енергії та захисту роду;
- Глиняні свищики (пташки, козлики) – атрибути календарних обрядів, що символізували пробудження природи, щедрість та радість життя;
- Дерев'яні конячки – уособлення сили, руху, свободи;
- Солом'яні та тканинні вироби – пов'язані з циклом сільськогосподарських робіт, мали функцію «зв'язку з природою».

Символічність іграшки тісно перепліталася з дитячим світоглядом. Через гру дитина засвоювала національну систему цінностей, естетику та світовідчуття. Саме ця синкретичність робить народну іграшку потужним джерелом художніх метафор, придатних для використання у сучасному мистецтві танцю.

Для балетмейстера особливо важливими є три аспекти:

1. Архаїчний символізм, який дозволяє втілювати у хореографії глибинні міфологічні смисли;
2. Узагальненість форми, що відкриває простір для пластичних інтерпретацій;
3. Ритмічність та декоративність, які природно інтегруються у музично-танцювальний контекст.

Таким чином, історико-символічний пласт народної іграшки формує цілісний художній ресурс для створення образної драматургії у хореографічних постановках, забезпечуючи зв'язок традиційного та сучасного, етнічного й універсального.

Українська народна іграшка має багатовікову традицію. Вона слугувала не лише засобом дитячої гри, а й носієм духовних смислів. На думку О. Воропая, «іграшка – це не тільки предмет розваги, але й засіб передачі звичаїв і вірувань від покоління до покоління».

Дослідники підкреслюють багатство символіки:

- лялька-мотанка – «жіночий оберіг, концентрований образ материнської енергії та духовного захисту»;
- глиняні свищики – «музично-ритмічні символи радості та оновлення світу»;
- дерев'яні коники – «метафора руху, подорожі й життєвої сили».

Отже, історико-символічний пласт народної іграшки створює основу для художніх інтерпретацій у сценічному мистецтві.

Балетмейстер може використовувати народну іграшку як джерело натхнення у кількох напрямках:

1. Пластика танцю. Як відзначає О. Клековкіна, «хореографія завжди тяжіє до метафори, і саме фольклорні образи допомагають створювати зрозумілі та глибокі рухові коди». Прикладом є відтворення ритмічності глиняних свищиків у стрибкових комбінаціях чи плавності мотанки у пластичних жестах.
2. Драматургія постановки. Використання мотиву «оживлення іграшки» формує казковий простір, що є близьким дитячому сприйняттю та водночас відкриває широкі можливості для символічних сцен.
3. Образна система. Іграшка як сценічний персонаж підкреслює емоційність і наївність, що, за висловом І. Шубравської, «надає дитячим постановкам виразності та художньої щирості».
4. Сценографія та костюм. Орнамент і колорит народної іграшки легко інтегруються у сценічний простір, створюючи декоративну яскравість.

Народна іграшка у хореографічному мистецтві виконує роль потужного джерела художнього натхнення. Вона збагачує пластику танцю, формує символічний простір постановки, виховує у дітей любов до традицій. Балетмейстер, звертаючись до цього етнокультурного феномена, забезпечує поєднання традиційного й сучасного, національного й універсального.

1.2. Ідейно-тематична основа.

Побудова будь-якого хореографічного твору починається з визначення його ідеї та теми, оскільки саме вони визначають зміст, структуру, художню мову та засоби виразності майбутньої постановки. У хореографії, як і в будь-якому виді сценічного мистецтва, ідея — це головна думка, концепція, авторське послання, яке митець прагне донести до глядача, тоді як тема — це коло явищ, подій, образів і життєвих ситуацій, на основі яких ця ідея розкривається. Ідейно-тематична основа є своєрідним «каркасом» композиції, що визначає її драматургію, логіку розвитку сценічної дії, пластичну мову та художні акценти.

У контексті дослідження народної іграшки як джерела творчого натхнення ідейно-тематична складова набуває особливого значення. Вона передбачає не лише зовнішнє запозичення образів чи декоративних елементів, а й глибоке осмислення символічного та емоційного змісту, який іграшка несе в собі. Народна іграшка — це втілення дитячого світу, мрій, радості, надії, родинного тепла та традицій, що передаються з покоління в покоління. Саме ці архетипічні мотиви становлять основу художнього задуму балетмейстера, стаючи відправною точкою для створення цілісної хореографічної композиції.

Однією з ключових ідей постановки, натхненної образом народної іграшки, є ідея спадкоємності культурної традиції, яка розкривається через сценічне втілення зв'язку минулого й сучасного, дитинства й дорослого життя, реального й фантастичного. Ця ідея може проявлятися як у сюжетній лінії, так і на рівні пластичних рішень — наприклад, через поєднання традиційних народних рухів із сучасною хореографічною лексикою, що символізує діалог поколінь та культурних епох.

Іншим важливим ідейним акцентом може стати осмислення цінності простоти та природності як художнього принципу. Народна іграшка вирізняється відсутністю надмірного деталювання, узагальненістю форм, наївністю та чистотою образу. Ці ж риси можуть бути перенесені у хореографію: рухова мова набуває стриманої виразності, композиційна структура — чіткої логіки та природного розвитку, а загальна сценічна атмосфера — теплоти, щирості та емоційної відкритості. Таким чином, ідея простоти постає як протиположність сучасному світу надмірної складності й технократизму, повертаючи глядача до витоків людської культури.

Важливою тематичною домінантою є також тема дитинства, що розкривається через призму гри як моделі світосприйняття. Народна іграшка, будучи предметом дитячих забав, водночас виконує функцію навчання, виховання та соціалізації. У хореографічній композиції ця тема може бути представлена як подорож у світ дитячої фантазії, як сценічна гра, у якій персонажі живуть за власними законами, пізнаючи добро і зло, любов і дружбу,

сміх і сльози. Таке рішення надає твору емоційної глибини та робить його зміст універсальним для глядачів різного віку.

Ідейно-тематичну основу можна розкрити також через символіку образів, притаманну народній іграшці. Наприклад, птахи символізують волю, душевний злет, зв'язок із небом; тварини — первісну силу, захист і родинне тепло; ляльки — образ материнства, продовження життя, охорону домашнього вогнища. Усі ці символи можуть трансформуватися у сценічні образи, що задають емоційно-смісловий настрій твору, визначають його драматургічні вузли та характер пластичної мови.

Ідейно-тематична основа тісно пов'язана також із етичним і виховним потенціалом хореографічної композиції. Через образ народної іграшки балетмейстер може донести до глядача важливі цінності — любов до рідної землі, шанобливе ставлення до традицій, усвідомлення своєї культурної ідентичності, значення сім'ї та духовних витоків. Така постановка набуває не лише естетичної, а й просвітницької функції, стаючи засобом виховання національної свідомості та формування культурної пам'яті.

Таким чином, ідейно-тематична основа хореографічної композиції на основі народної іграшки — це синтез багатьох складових: від філософського осмислення ролі традиції до емоційного переживання дитячого світу, від символічного значення образів до педагогічного впливу на глядача. Саме вона визначає концепцію сценічного твору, надає йому глибини та змістовності, стає рушійною силою художнього пошуку балетмейстера. Зрештою, звернення до народної іграшки як ідейного джерела дозволяє створити не просто танцювальну постановку, а повноцінний художній твір, який поєднує традицію та сучасність, етнічну самобутність та універсальні людські цінності.

Музичний супровід хореографічної постановки.

Структура української хореографічної лексики, як правило, і складається з половинок, чверток і зрідка - вісімок, що практично у записах танцю не позначаються.

Музично-хореографічний такт має стільки груп, скільки у ньому основних долей, які об'єднуються, якщо вони однакові й мають тривалість меншу за чвертку (вісімка, шістнадцята).

Хореографічна постановка «Лялька-мотанка».

Тема. Мати-берегиня, духовний оберіг роду, жіноча доля та сила внутрішнього захисту.

Ідея. Відродження прадавнього образу ляльки-мотанки як уособлення жіночої мудрості, материнської любові й енергії, яка оберігає дітей та передає їм духовний зв'язок із традицією.

Надзавдання. Пробудити у глядача почуття захищеності, тепла та пам'яті про рід, показати, що навіть безсловесна народна лялька несе духовну силу, яку несе мати – тиха, але незламна охорона душі.

Наскрізна дія. Поступове оживлення мотанки – від статичного символу до духовного оберегу, що «оживає», щоб захистити.

Протидія/ Конфлікт. Внутрішня боротьба між тишею (статичним минулим) та рухом (живою енергією захисту).

Видова спрямованість (вид хореографії). Танцювальна форма: Хореографічна композиція з елементами сучасної інтерпретації народного танцю (образне пластичне дійство з ритуальними мотивами).

Жанр. Образно-символічна хореодрама з етно-пластикою.

Лібрето. На сцені з'являються дівчата в образі створювачок ляльки. Вони повільно «мотають» у повітрі невидимі тканини – жестова хореографія, що імітує створення оберегу. З центру входить головний образ – Мотанка (солістка), з опущеним поглядом, руки схрещені, рухи статичні. Під час ритуального хору дівчата «оживляють» її, торкаючись руками. Вона починає рухатися – спочатку мінімально (кисті, повороти голови), потім – по колу, створюючи образ захисту. Фінал – Мотанка розкриває руки, немов крила, і обіймає простір сцени, «захищаючи» всіх присутніх.

Музичний супровід. Сучасна етно-стилізація.

Лад. Мінорно-мажорний перелив.

Темп. Повільний.

Ритм. 2/4, 3/4.

Хореографічна постановка «Дерев'яні коники».

Тема. Подорож і розвиток, рух життя, мрія про волю та відкриті дороги.

Ідея. Через просту дитячу іграшку — дерев'яну конячку — показати могутню силу прагнення вперед: кожна дитина має свій шлях, і навіть дерев'яна іграшка символізує готовність вирушити у велику мандрівку.

Надзавдання. Передати глядачу усвідомлення: рух — це життя. Коли дитина штовхає дерев'яну конячку, вона мріє про дороги, яких ще не бачила. Мрія дає силу рухатися вперед.

Наскрізна дія. Обережний крок початок до звершень.

Протидія/Конфлікт. Перешкоди: страх, нерішучість, «замкнений простір». Герої прагнуть вирватися за межі.

Видова спрямованість (вид хореографії). Танцювальна форма: Драматична ансамблева композиція з елементами народно-сучасної техніки.

Жанр. Хореографічна балада-алегорія з дитячим символізмом.

Лібрето. На сцені — діти у напівтемряві. Вони ніби «тягнуть» свої дерев'яні конячки за шворку. Кожен боїться рушити першим. Одна постать (соліст) робить крок. Інші вагаються. Раптом — перший «галопа» (ритмічний біг на місці, образ конячки). Усі підхоплюють. Починається мандрівка — колони, діагоналі, перетин шляхів. На шляху — «буря» (збій ритму), але ансамбль не зупиняється. Фінал — велике коло руху з підскоками, ніби вершники. Конячки стають крилами.

Музичний супровід. Сучасна обробка народних мотивів.

Лад: Мінорно-мажорний перелив.

Форма: змінюється ритм і змінюється сильна доля.

Ритм: 2/4

Темп: Середній.

Хореографічна постановка «Глиняні свищики».

Тема. Радість дитинства, пробудження світу, гра як перша музика життя.

Ідея. Показати, як проста іграшка – глиняний свіщик – здатна оживити тишу, принести веселощі, зібрати дітей у спільне коло радості та викликати весну.

Надзавдання. Передати глядачу відчуття безтурботності дитячого сміху та сили єднання: навіть маленький звук свіщика може розбудити світ і принести нову весну.

Наскрізна дія. Від тиші – до звуку, від статичності – до танцю, від самотності – до спільного кола.

Протидія/Конфлікт. Спочатку – світ мовчить, все застигло, діти блукають у тиші. Їм потрібно «розбудити» простір, але мовчання світу чинить опір радості.

Видова спрямованість (вид хореографії). Танцювальна форма: Ігрова хореографічна композиція з елементами етно-джазу.

Жанр. Фольклорно-сценічний.

Лібрето. На сцену виходять діти (ансамбль) у пошуку звуку – вони ніби прислухаються до землі, до неба, до себе. Рухи – пошук, кроки навшпиньках. Один з учасників знаходить «невидимий свіщик» (жест). Він видуває перший звук жестово – короткий подих. Інші діти відгукуються рухом (стопа, плече, стрибок). Поступово кожен «знаходить» свій звук – починається гра: підстрибування, переклички, колові візерунки. Свіщики «розмовляють» між собою – це перетворюється у веселий ансамбль. Фінал – велике «коло весни» – усі танцюристи ніби видувають у простір звук, що стає музикою радості.

Музичний супровід. Сучасна обробка народних мотивів.

Лад: Мінорно-мажорний перелив.

Форма: змінюється ритм і змінюється сильна доля.

Ритм: 2/4

Темп: Середній.

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНО-ГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

2.1. Композиційно-архітектонічна побудова твору.

Хореографічна постановка «Лялька-мотанка».

Експозиція. На сцені — напівтемрява. У центрі — дівчина у білому, з червоною стрічкою в руках (символ нитки життя). Інші виконавиці розташовані колом, ніби «вузлики долі». Плавними рухами рук і корпусу вони ніби «намотують» невидимі нитки, створюючи символічний простір жіночої енергії.

Зав'язка. Головна дівчина починає «творити» мотанку — повільно накладає хустку, перев'язує нитки, до неї приєднуються інші. Кожна з учасниць уособлює частину оберегу — душу, любов, добро, надію.

Розвиток дії. Мотанка оживає — дівчина в центрі розправляє руки, рухи стають ширшими, з'являється відчуття легкості та польоту.

Інші учасниці відходять у півколо, утворюючи сценічний простір навколо «живої ляльки».

Кульмінація. Всі учасниці створюють живу скульптуру — «велику мотанку», підіймаючи стрічки догори. В центрі — головна героїня розкриває руки, як мати, що благословляє.

Розв'язка. Дівчата поступово розпускають коло, ніби «розмотують» нитки долі назад у світ. Центральна постать повільно зупиняється, долоні притиснуті до серця. На останніх тактах усі опускають руки, утворюючи горизонтальну лінію — символ спокою та завершення обряду.

Хореографічна постановка «Дерев'яні коники».

Експозиція. На сцені — дитяча майстерня або ярмарковий простір. Виконавці виходять з різних боків сцени, несучи в руках дерев'яних конячок (або символічні палиці з кінськими головками). Вони ніби «оживляють» іграшки — обертають, стукають копитцями, прислухаються до ритму.

Зав'язка. Діти «осідлюють» своїх коней і починають рухатися колом, імітуючи підготовку до подорожі. Ритм посилюється, з'являються стрибки, притупи, рухи зі схрещеними кроками.

Розвиток дії. Починається мандрівка. Рухи стають ширшими, з'являються перебіги по сцені, перестроювання, стрибки через уявні перешкоди. Виконавці утворюють хвилеподібні лінії — дорогу, що веде крізь простір.

Кульмінація. Усі «коники» ніби оживають — діти рухаються в єдиному потоці, що нагадує потік енергії. Формується «вершина хвилі» — всі виконують синхронні стрибки з обертами (по 4 такти кожної комбінації). У центрі — соліст (старший учасник), який піднімає дерев'яну конячку вгору — як символ свободи й сили.

Розв'язка. Ритм поступово сповільнюється — діти «зупиняють» коней, ніби повертаються додому. Герої обережно ставлять іграшки на землю, гладять їх, кланяються.

Хореографічна постановка «Глиняні свищики».

Експозиція. На сцені — м'яке зелене світло, діти виходять повільно, з невеличкими свищиками в руках. Вони уважно слухають перші звуки природи, роблять пробні «свисти», ніби розмовляють із весною. Формується коло — образ єдності та циклічності життя.

Зав'язка. Діти починають грати на свищиках у ритмі музики. Звук стає частиною танцю. Вони утворюють маленькі групи — «зграї птахів», «дзвінки хмаринки». У центрі — одна дівчинка-солістка, яка «заводить» гру і задає ритм.

Розвиток дії. Гра перетворюється на хоровод. Діти бігають у парах, підстрибують, передають один одному свищики — ніби «поширюють» звук життя. З'являються елементи змагання та діалогу — «чий свищик голосніше», «чий звук вище». У центрі — колективне обертання, що нагадує весняний вихор.

Кульмінація. Діти створюють хорову композицію: усі стоять у трикутному розташуванні, центр — солістка, яка робить високий підскок і «випускає» звук, ніби птаха. Всі підтримують її рух, утворюючи багаторівневу динаміку — хвиля рук, обертання, притупи. Музика наростає — відчуття розквіту, перемоги весни.

Розв'язка. Діти поступово затихають, звук свищиків переходить у дихання. Вони складають свищики в центр кола — як жертву весні, символ завершення гри. З'являється світло, дівчинка-солістка піднімає один свищик догори — символ життя, що триває.

2.2. Літературно-графічний опис хореографічної постановки.

Хореографічна постановка «Лялька-мотанка».

Архітектоніка	Кількість тактів	Хореографічний текст
Вступ	4 такти	Дівчата стоять на сцені
Експозиція	8 тактів	Дівчата в колі, повільно піднімають руки, імітуючи нитку життя.
Зав'язка	6 тактів	Солістка бере червону стрічку, решта — повторюють рухи.
	4 такти	Усі зближуються, створюючи єдине коло.
Розвиток дії	8 тактів	Центральна дівчина «пробуджується» — рухи стають ширшими, з'являється легкий біг.
	10 тактів	Всі рухаються до центру, простягають руки вгору.
Кульмінація	8 тактів	Солістка підносить стрічку догори, решта утворюють фігуру хреста.
Розв'язка	8 тактів	Рухи сповільнюються, дівчата опускають руки, долоні до серця.

Хореографічна постановка «Дерев'яні коники».

Архітектоніка	Кількість тактів	Хореографічний текст
Вступ	8 тактів	Діти беруть коників, імітують постукування копитцями.
Експозиція	4 такти	Діти рухаються колом.
Зав'язка	6 тактів	Темп прискорюється, починається «галопа».
Розвиток дії	8 тактів	Діти біжать у протилежних напрямках, перетинаючись.
	12 тактів	Діти виконують ритмічні притупи, високі стрибки.
Кульмінація	8 тактів	Усі піднімають коней угору, колективний стрибок.
Розв'язка	8 тактів	Темп сповільнюється, діти «зупиняють коней». Звучить останній ритм барабана — тиша.

Хореографічна постановка «Глиняні свищики».

Архітектоніка	Кількість тактів	Хореографічний текст
Вступ	4 такти	Діти прислухаються до тиші, перші «свистки».
Експозиція	8 тактів	Утворюються пари, імітація гри на свищиках.

Зав'язка	6 тактів	Діти передають звук, утворюють хвилю.
	4 такти	Збільшення темпу, біг по колу, свист у ритмі музики.
Розвиток дії	8 тактів	Центр групи – солістка піднімає руки, «випускає птаха».
Кульмінація	12 тактів	Усі розходяться, створюючи «промені» сонця.
Розв'язка	8 тактів	Діти складають свищики в центр, опускають голови.

2.3. Сценографія.

Хореографічна постановка «Лялька-мотанка».

Костюми виконані у стилі етно-мінімалізму — традиційна українська основа з сучасним сценічним прочитанням. Основний колір — білий (чистота, духовність), з елементами червоного (життєва сила, оберіг). Дівчата — у довгих білих сукнях з широкими рукавами, оздоблених стрічками або вишитими мотивами у зоні коміра та подолу. На талії — вузькі червоні пояси. На голові — тонкі обручі або хустки, які під час постановки знімаються, символізуючи «народження» ляльки.

Композиція виконується в балетках білого або бежевого кольору.

Хореографічна постановка «Глиняні свищики».

Костюми легкі, барвисті, з переважанням блакитних, зелених, жовтих і помаранчевих тонів — кольорів весни та радості. Фасони — короткі спіднички або туніки з широкими рукавами, оздоблені аплікаціями у вигляді квітів, сонця, птахів. На головах — маленькі вінки або стрічки у волоссі.

Композиція виконується в балетках білого або бежевого кольору.

Хореографічна постановка «Дерев'яні коники».

Діти одягнені у стилізовані народні костюми з акцентом на елементах «ярмаркової» гри. Основна кольорова гама — коричнево-золотава, червона, теракотова. Дівчатка — у коротких спідничках з фартушками, хлопчики — у вкорочених шароварах або лляних штаних. Верх — вишиванки з короткими рукавами, кольорові паски або пояси. На головах — стрічки, у хлопчиків — картузи або солом'яні капелюшки.

Композиція виконується в балетках білого або бежевого кольору.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Народна іграшка як джерело творчого натхнення балетмейстера в хореографічному мистецтві» було доведено, що народна іграшка є унікальним культурним феноменом, який поєднує в собі естетичні, символічні та виховні функції. Вона виступає не лише предметом матеріальної культури, а й художнім образом, здатним надихати балетмейстера на створення оригінальних хореографічних композицій.

Хореографічні постановки – це не лише рухи, музика та костюми, це також і люди, які його створюють.

Аналіз історико-мистецьких джерел показав, що народна іграшка формувала світоглядні та художні уявлення багатьох поколінь українців. Її пластичність, декоративність, узагальненість і образна простота створюють потужний потенціал для сценічної інтерпретації. У цьому сенсі хореографія, як мистецтво руху і образу, здатна надати нове життя традиційним формам, перетворивши їх на яскраві художні рішення у сучасному мистецькому просторі.

Для кращого розуміння глядачем та виконавцями змісту танцю, нами було написане лібрето, а також надана детальна характеристика хореографічних образів. Художній опис української жінки допоможе виконавицям краще вжитися в образ своєї героїні.

Важливе значення має музичний супровід, бо хореографічна композиція невід’ємно пов’язана з музикою. Сценічний варіант фольклорного танцю вимагає тонкого аранжування музики, яка, не змінюючи характеру, краси першоджерела, допомагала б розкрити його образний стрій. Тому, нами було зроблено аналіз музичного супроводу. Музика повинна не просто супроводжувати танець, але й бути його невід’ємною частиною. Оригінальна музика допомагає створити унікальність та автентичність постановці, а також додає глибини та насиченості сюжету.

Злагодженість музики, хореографії та виконання танцівниками хореографії є ключовою у створенні незабутнього виступу. Це є своєрідною симфонією руху, звуку та емоцій, яка здатна зачарувати глядача і занурити його у світ танцю.

Записуючи танець, я розробила графічну таблицю твору, де, за допомогою сталих умовних позначок окреслені малюнки танцю та словесний опис хореографічного тексту. Малюнки танцю та опис хореографічного тексту зроблені з урахуванням архітектоніки твору та розписані за тактами.

Партитура розписана та змінюється відповідно архітектонічній побудові твору та настрою, який передають танцівники.

Сценічний костюм має велике значення. Він підкреслює та насичує танцювальну техніку та сприяє посиленню враження від хореографічної композиції.

Спираючись на графічну таблицю твору, малюнки танцю, опис рухів та комбінацій, була створена хореографічна композиція, в якій втілили ідею та розкрито хореографічні образи. Сценічне втілення хореографічної композиції було останнім завданням, виконавши яке, була завершена робота над кваліфікаційним проєктом.

Отже, у ході роботи було виконано завдання такі як: досліджено історико-мистецькі засади хореографічної композиції, визначено ідейно-тематичні основи постановки, в яких образ народної іграшки став стрижневим елементом, розроблено композиційно-архітектонічну структуру твору, створено графічну таблицю хореографічного тексту, запропоновано оригінальні варіанти сценографії та костюмів.

Отримані результати доводять, що народна іграшка може виступати повноцінним джерелом драматургії, образності та пластичного вираження у хореографії. Її інтеграція в танцювальне мистецтво сприяє не лише збереженню культурної спадщини, а й створює умови для її сучасного переосмислення. Це особливо важливо в умовах глобалізаційних процесів і зростання ролі національної ідентичності в культурі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання напрацьованого матеріалу у професійній діяльності майбутніх хореографів: від навчального процесу у мистецьких закладах до створення сценічних постановок у професійних і аматорських колективах. Хореографічна композиція на основі народної іграшки може успішно увійти до репертуару концертних програм, дитячих і юнацьких творчих студій, фестивалів та культурно-просвітницьких заходів.

Таким чином, дослідження підтвердило актуальність і доцільність звернення балетмейстера до народної іграшки як до джерела художнього натхнення. Сформульовані у роботі положення можуть стати основою для подальших мистецтвознавчих і педагогічних розвідок, а практичні результати – прикладом синтезу традицій і сучасних форм у хореографічному мистецтві України.

Список використаних джерел

1. Рехліцька А. Є. Мистецтво балетмейстера: навчальний посібник. – Херсон: ХДУ, 2012 – 93 с.
2. Збірка матеріалів XX Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку хореографічного мистецтва», 2025.
3. Камін В. О. Мистецтво балетмейстера: навчально-методичний комплекс. – Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2014 – 194 с.
4. Каміна Л. І. Особливість балетмейстера – автора хореографічних творів. / Л. І. Каміна – Київ. : УЦКД, 2004. – 16 с.
5. Зайцев С. Основи народно-сценічного танцю. К., 1975, 215 с.
6. Захарченко В. Г. Режисура танцю. К.: ДАКККіМ, 2005, 50 с.
7. Голдрич О. С. Хореографія: Посібник з основи хореографічного мистецтва та композиції танцю. Львів: Край, 2003, 160 с.
8. Віхрова Т. В. Особливості українського костюма // Традиційно-побутова культура Луганщини кінця XIX - початку XX століття. Луганськ: Прес-експрес, 2013. С. 222-304.
9. Теоретична основа при створенні хореографічного образу: Методичні рекомендації з предмету «Мистецтво балетмейстера» [Укл. О. П. Колосок]. КДУКіМ, кафедра народної хореографії. – К., 1998 – 15 с.
10. Дункевич С. Г. Сучасна сценічна хореографія в культурі України: філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 26.00.01 / С. Г. Дункевич ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова ; – К., 2012. – 17 с.
11. Мистецтво балетмейстера і постановка танцю: прогр. курсу для студ. зі спец. 7.020202 «Хореографія» / ПВНЗ «Міжнародний Слов'янський унт. Харків». Факультет хореографії. Кафедра теорії та практики художньої творчості ; [уклад. І. В. Михайлова]. – Х. 2007. – 47 с.

12. Василенко К. Український танець. К.: ІПК ПК, 1997.
13. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю К. : Муз. Україна, 1990. 150 с.
14. Авраменко В. Українські національні танці. Кн. 1. Вінніпег-Київ- Львів, 1928. 52 с.
15. Вірський П. У вихорі танцю. К.: Мистецтво, 1977.
16. Герасимчук Н. Українська народна іграшка: історія та символіка. – Київ: Мистецтво, 2018.
17. Гуменюк А. І. Українські народні танці . К. : Наукова думка, 1969.
18. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. К.: Наук. думка, 1968.
19. Орел Л. Народна іграшка в контексті етнокультурної традиції. – Львів: Світ, 2015.
20. Захарова Л.В., Лихвар І.І. Українська народна іграшка. – Харків: Навчальний посібник, 2017.
21. Шубравська І. Фольклорні джерела у дитячій хореографії. // Вісник мистецької освіти. – 2019.
22. Українське хореографічне мистецтво в контексті світової художньої культури. Колективна монографія за заг. ред. О. А. Плахотнюка. – Львів, 2020.
23. Історія українського народного танцю. Методичний посібник та довідкові матеріали щодо історії українського народного танцю: для використання в роботі клубними працівниками / Донецький обласний навчально-методичний центр культури; [укладачі: Козирєва А.А., Бурлей Л. О.]. Краматорськ, 2020. 58 с.
24. Au S. Ballet and Modern Dance. – London : Thames & Hudson, 2002.
25. Hanna J. Dance, Sex and Gender. – Chicago : University of Chicago Press, 1988.
26. Homans J. Apollo's Angels: A History of Ballet. – New York : Random House, 2010.

ДОДАТКИ

